

פרשת פינחס

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א

בס"ד תמוז תשע"ה • גליון 104

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

צדיק אמיתי מול צדיק מדומה קנאותו של פינחס כנגד מעשה זמרי

ראשי פרקים:

כשלונם של ישראל בשיטים ◊ נשיא שבט ישראל מתריס כנגד משה ◊ פינחס מקנא לשם ה' ◊ פריקת עול באצטלא של שאלה הלכתית ◊ זמרי חושב שהוא גדול ממושה ◊ גדולת מעשהו של פינחס ◊ תפילין צריכים גוף נקי ◊ רשע בצורת צדיק ◊ להיות נקי מהרהורים רעים וממחשבות רעות ◊ מנעו חכמים מצוה של תורה מפני הרמאים ◊ לא להיות בולט מידי ◊ כאן מדובר על קלקול שורשי ◊ תפילין כל היום רק למי שעבד על מידותיו

מקורות עיקריים:

סנהדרין פב ע"ב ◊ שמות רבה לג, ה ◊ הכתב והקבלה במדבר כה, יא ◊ רש"י הירש במדבר כה, ו ◊ ברכות יט ע"ב ◊ יונתן בן עוזיאל במדבר כה, ח ◊ שבת מט ע"א ◊ ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ג ◊ מאירי שבת מט ע"א ◊ עלי תמר על הירושלמי, ברכות פ"ב, ה"ג

כישלונם של ישראל בשיטים

פרשת פינחס פותחת בהשלמת הענין שבו הסתיימה פרשת בלק. בסוף פרשת בלק מסופר על הנפילה הנוראה שנחלו ישראל בתחנתם האחרונה בערבות מואב, בתום ארבעים שנות נדודיהם במדבר, וכך נאמר¹:

"וַיָּשָׁב יִשְׂרָאֵל בְּשִׁטִּים וַיַּחַל הָעָם לְזַנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב: וַתִּקְרְאֵן לָעָם לְזַבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאֱלֹהֵיהֶן: וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיַּחַר אֵף ה' בְּיִשְׂרָאֵל".

אמנם היוזמה יצאה ממואב, אבל מצופה היה מישראל קדושים שיעמדו בניסיון ולא יפלו במלכודתם, לכן מיד בא הציווי האלקי:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רֹאשֵׁי הָעָם וְהִקַּע אוֹתָם לְה' נֶגֶד הַשָּׁמַיִם וַיֹּשֶׁב חֶרוֹן אֵף ה' מִיִּשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שַׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֵגוּ אִישׁ אֶנְשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר".

ראשי העם מצווים לשפוט את החוטאים שנצמדו לבעל פעור ולהוציא אותם להורג לעין כל.

¹ במדבר כה, א-ח.

נשיא שבט בישראל מתריס כנגד משה

מפנה לא צפוי חל במהלך המשפט:

”וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיִּקְרַב אֶל אָחִיו אֶת הַמְּדִינִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָל עֵדֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בָּכִים פָּתַח אֵהָל מוֹעֵד”.

בעוד העדה בוכה וממתינה לתוצאות המשפט, קם איש מבני ישראל וניצב ברוב חוצפה וזלזול בפתח אוהל מועד יחד עם אישה מדיינית.

בהמשך מתברר שהאיש הוא זמרי בן סלוא, ראש בית אב של שבט שמעון, והאישה היא כזבי, בתו של צור, ראש אומות בית אב במדין. ברש"י מובא הרקע למעשה, אנשי שבט שמעון שהיו מן הנופלים בחטא, באו לפני זמרי נשיא שבטם ואמרו לו: אנחנו נידונים עכשיו למיטה על זה שנפלנו בחטא, איך אתה יכול לשבת בשקט ולתת לזה לקרות, אתה הנשיא שלנו, אתה חייב לעשות משהו לטובת אנשי השבט שלך!

חז"ל אומרים² על זמרי בן סלוא, שהיו לו חמש שמות: זמרי, בן סלוא, שאול, בן הכנענית ושלומיאל בן צורישדי. מדובר באדם גדול, משופטי וראשי העם, נשיא שבט בישראל. הוא היה אחד מבניו של שמעון בן יעקב ומוזכר בין יורדי מצרים, ”וּבְנֵי שְׁמֵעוֹן יְמוּאֵל וְיַמִּין וְאֶהֱד וְיִכִּין וְצַחַר וְשָׂאוּל בְּן הַכְּנַעֲנִית”³.

זמרי נענה לבקשת בני שבטו, תפש את המדיינית ובא לפני משה רבנו בשאלה: האם המדיינית הזו אסורה או מותרת, ואם היא אסורה, אז כיצד אתה משה רבנו נשאת את צפורה בת יתרו המדיינית!?

מובן שקושייה זו מופרכת מעיקרה, כי משה רבנו התחתן עם צפורה לפני מתן תורה, וכשניתנה התורה כולם היו בני נוח ונכנסו לכלל מצוות והיא עמהם⁴. ובכל זאת עומד אדם גדול בישראל ומערער על אחד מיסודות התורה והמוסר, וברוב חוצפה שואל את משה רבנו מי התיר לו להתחתן עם צפורה.

לפי המדרש⁵, חוצפתו של זמרי לא נעצרת בזה, הוא לא מסתפק בשאלה קצרה זו, אלא ממשיך ואומר:

”אתה הוא הנאמן של תורה שהקב"ה מתגאה בך... אף אשתך שנטלת אסורה היא לך, זו מדיינית וזו מדיינית, זו גדולה בת אבות, ואשתך בת כומר”.

האישה המדיינית שלי היא בת מלך, ושלך, הבאת אותה ממש מתוך העבודה זרה! לא מדובר כאן על יהודי פשוט, מדובר כאן על נשיא שבט בישראל שמתריס כנגד משה רבנו, כשבפיו שאלה הלכתית שמופנית כנגד המוסר האלקי ונוגעת לחייו הפרטיים של משה רבנו.

באותה שעה הכניס זמרי את המדיינית לתוך אוהל ובא עליה.

פינחס מקנא לשם ה'

משה רבנו שראה את הנעשה, תש כוחו ונתעלמה ממנו ההלכה שמי שבועל ארמית - קנאים פוגעים בו. והנה קם אחד ומיוחד מבני ישראל, שלא יכול היה לשאת את הפגיעה הגסה בקדשי ישראל וברבם של ישראל, והחליט לעשות מעשה:

² סנהדרין פב ע"ב.

³ בראשית מו, י.

⁴ ראה סנהדרין פב ע"ב רש"י ד"ה בת.

⁵ שמות רבה לג, ה.

”וַיֵּרָא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אֱהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיִּקָּם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֶמֶח בְּיָדוֹ: וַיָּבֵא אַחֵר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֶּבֶה וַיִּדְקַר אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאִשָּׁה אֶל קֶבֶתָהּ וַתַּעֲצֹר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל“.

פינחס עושה מעשה של גבורה מתוך רצון לתקן את הפגיעה הגסה בקדשי ישראל, ומצליח על ידי כך לשתק את השורש הרע ולעצור את המגפה. בכך מסתיימת פרשת בלק.

פריקת עול באצטלא של שאלה הלכתית

בפרשתנו, פרשת פינחס, מקבל פינחס ציון לשבח על מעשהו, וזוכה ל'ברית כהונת עולם'. מעשהו של זמרי וקנאותו של פינחס מפגישים אותנו עם מציאות מורכבת שמעוררת שאלות שונות על אישיותו של זמרי ומגמתו, על תגובתו של משה רבנו, ועל מעשהו של פינחס. רבי יעקב צבי מקלנבורג⁶, בעל "הכתב והקבלה" בפירושו לתורה⁷, שופך אור על סוגיה זו, ואלה דבריו:

”משה, למידת ענוותנותו הגדולה, לא שיער בנפשו היותו זוכה אל הנבואה מצד מעשיו, רק החזיק את כל אדם מישראל ראוי למעלה זו, לכן באמור לו יהושע לכלוא את אלדד ומידד במחנה, השיב אליו: המקנא אתה לי, כלומר התחשוב לייחס לי לבד זיכוך וטוהר המעשים, עד שמצד זיקוק וצירוף פעולותיי אני ראוי לנבואה!?”

וכן כאן במעשה זמרי, היתה ממידתו יתברך לכלות הרשע הזה ולבערו מן העולם לבלי תתפשט ארס תאוות הזנות לכלל ישראל, הנה ביעור הרשע הלזה כדי להחזיק כלל האומה בטהרת הזיקוק והצירוף קרא: 'קְנָאֲתִי', רוצה לומר הצירוף שהיה ראוי לעשות מצדי, על זה אמר: 'בקנאו את קנאתי בתוכם'. הוא (פינחס) הגדיל לעשות הצירוף, לטהר את ישראל, מה שהיה מוטל עלי לעשות“.

בשעה שקם זמרי ובא על המדיינית הוא נעשה רשע, והרצון לבער אותו מן העולם לא היה רק רצון אנושי, אלא רצון אלקי. מבעד לשאלה ההלכתית של זמרי מסתתרת חתירה תחת מנהיגותו של משה רבנו ופריקת כל עול התורה, לכן הקנאה שמקנא פינחס אינה מיוחסת אליו, אלא לקב"ה, "בְּקִנְאוֹ אֶת קְנָאֲתִי בְּתוֹכָם“.

זמרי חושב שהוא גדול ממשה

חז"ל⁸ מתארים דו שיח שהתרחש בין זמרי לכזבי בשעה שבא לתפסה. כשזמרי הגיע לכזבי, אמרה לו כזבי: אני בת של המלך והמלך ציוה אותי לא להישמע לאף אחד חוץ מלאדם הגדול ביותר בישראל, ואתה בסך הכול נשיא שבט.

השיב לה זמרי: אמנם משה הוא המנהיג, אבל אני באתי משמעון, הבן השני של יעקב אבינו, ומשה רבנו בא משבט לוי, שהוא רק הבן השלישי של יעקב אבינו. כבר בשלב זה ניתן לראות מאיזה מקום נפשי בא

⁶ רבי יעקב צבי מקלנבורג (קניגסברג), התקמ"ה-התרכ"ה - אב"ד בקהילת קניגסברג. ניהל מאבקים בתנועת הרפורמה שהתהוותה בגרמניה בתקופתו. פירושו לתורה משלב פרשנות מסורתית (מרבה לצטט את הגר"א ואת שד"ל) עם ביאורים לשוניים מקוריים.

⁷ הכתב והקבלה במדבר כה, יא.

⁸ סנהדרין שם.

זמרי. מבחינתו הוא גדול יותר ממשה רבנו, ולכן הוא זה שצריך להעמיד את משה רבנו על מקומו. גם מסגנון הפניה שלו למשה רבנו בכינוי 'בן עמרם'⁹ ניתן ללמוד על גאוותנותו.

גדולת מעשהו של פינחס

פינחס עומד מן הצד ומתבונן. חז"ל¹⁰ מתארים את מה שעבר על ליבו באותה שעה, "ראה שאין אחד מהן עומד לקנא לשם. אמר: אין כאן אדם שיהרוג ויהרג. איה גור אריה יהודה? איה דן גור אריה? איה בנימין זאב יטרף? אלא כיון שראה שהכל שותקין, מיד עמד פינחס ופנה שאין אדם חס על כבוד קונו, ועמד הוא לקנא".

גדולת מעשהו של פינחס מקבלת משנה תוקף לאור העובדה שזמרי איננו אדם פשוט, וכך כותב רבי שמשון בן רפאל הירש¹¹, הרש"ר הירש¹², בפירושו לתורה:

"איש מבני ישראל' - אנחנו שומעים בפסוק יד, שהוא היה נשיא שבט. אף על פי כן הוא מתואר כאן רק כ'איש מבני ישראל', וזאת כנראה, על מנת לדון במעשהו רק מנקודת המבט של 'האיש היהודי'. העובדה שהוא היה נשיא וראוי היה לו להיות מופת לטהרה מוסרית הוסיפה על חומרת הפשע. ומעשהו של פינחס הוא נעלה יותר ככל שהאיש - שהוא נקם בו את נקמת התורה - היה גדול ממנו בדרגתו, ולפיכך בדין מוסרת התורה בפסוקים יד-טו את דרגת האיש והאישה.

ואף על פי כן עיצומו של הפשע הזה איננו תלוי בכך שהוא היה נשיא. כי 'האיש היהודי', 'האיש מבני ישראל', הוא שניאץ על ידי המדינית את ה' ואת התורה ואת ישראל. לפיכך נמסר לדין הקנאים המקנאים לה', לתורה ולישראל: 'הבועל את הארמית קנאין פוגעין בו'".

בנקודת הכישלון זמרי מופיע כ'איש מבני ישראל', כי מקום של זנות הוא מקום שכל ישראל שווים בו. איסור זנות חמור אצל האדם הפשוט באותה מידה שהוא חמור עבור ראשי הקהל, אבל אחר כך, בפסוקים המספרים על קנאותו של פינחס, כבר מופיע השם זמרי ובכך מתבררת עוצמת הגבורה שנדרשה מפינחס כדי להתמודד עם המקרה. במקום שיש חילול השם, צריכה להיות אמירה ברורה וחדה, "כל מקום שיש חילול השם - אין חולקין כבוד לרב"¹³, צריך לדאוג שלא תהיה אפשרות של הווא אמינא, לא בגימטריא ולא בראשי תיבות, שיש איזה צד של מחילה בדבר.

בתרגום יונתן בן עוזיאל¹⁴ מובאים שניים עשר ניסים שנעשו לפינחס בשעת קנאתו, והכול כדי להראות שכשאדם מוסר את נפשו למען האמת האלקית אז יש לו סייעתא דשמיא, גם אם מדובר בנשיא שבט בישראל.

⁹ ראה סנהדרין פב ע"א.

¹⁰ פסיקתא זוטרתא לפרשת בלק קלא ע"א.

¹¹ רבי שמשון ב"ר רפאל הירש (גרמניה), התקס"ח-התרמ"ט - מהבולטים שבמנהיגי היהדות באירופה ומחשובי פרשני המקרא האחרונים. אבי שיטת "תורה עם דרך ארץ". בין חיבוריו: פירוש לתורה (במקור בגרמנית), פירוש לספר תהלים, "חורב" (על טעמי המצוות), "אגרות צפון" (קובץ אגרות בנושאי אמונה), "המצוות כסמלים" וכן פירוש על הסידור.

¹² רש"ר הירש במדבר כה, ו.

¹³ ברכות יט ע"ב.

¹⁴ יונתן בן עוזיאל במדבר כה, ח.

פינחס זוכה לכהונת עולם, "וְהִיְתָה לוֹ וּלְזָרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֹנֵת עוֹלָם"¹⁵. כשבני אהרן נמשכו לכהונה¹⁶, פינחס לא נמשח עמהם¹⁷, וכעת הובטחה הכהונה לו ולבניו. האחריות הציבורית ותעצומות העוז שגילה פינחס, חשפו את תכונות המנהיגות שבאישיותו.

תפילין צריכים גוף נקי

סוגיית היחס לגדול שבישראל שחוטא מתבררת במקום נוסף. הגמרא בשבת¹⁸ אומרת:

"אמר רבי ינאי: תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים. מאי היא? אביי אמר: שלא יפיח בהן. רבא אמר: שלא יישן בהן".

כדי להניח תפילין צריך לדעת לשמור על גוף נקי, לא להפיח בהם ולא לישון בהם, כי זה גנאי לתפילין. בהמשך הגמרא מספרת את סיפורו של אלישע בעל כנפיים, ומסבירה מה משמעות הכינוי המיוחד שזכה לו. למעשה יוצא שאדם יכול להניח תפילין רק אם הוא במדרגה של אלישע בעל כנפיים, ומסוגל לדאוג שגופו יהיה נקי.

בירושלמי¹⁹ מובא דין זה בלשון קצת שונה:

"אמר רבי ינאי: תפילין צריכין גוף נקי. מפני מה לא החזיקו בהן? מפני הרמאים..."

תמן אמרין: כל שאינו כאלישע בעל כנפים לא ילבש תפילין".

תפילין צריכים גוף נקי, וזה שלמעשה רובא דעלמא לא נוהגים להניח תפילין כל היום, זה בגלל שיש רמאים. בהמשך הירושלמי קובע שרק אדם שהגיע למדרגתו הרוחנית של אלישע בעל כנפיים, יכול להניח תפילין. בבלי הדגש הוא על מידת הנקיזות, אבל בירושלמי נראה שכדי להניח תפילין כל היום צריך להגיע למדרגתו של אלישע בעל כנפיים לאו דווקא בנוגע לנקיזות.

רשע בצורת צדיק

המאירי במסכת שבת²⁰, כשהוא נדרש לסוגיה זו, הוא משתמש בביטוי מיוחד, וזו לשונו:

"תפילין, צריך הנושאם להיותו נקי מעבירות ומהרהורים רעים עד שלא יתחלל שם שמים על ידו להיותו 'רשע בצורת צדיק'.

בברייתא אמרו: 'לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא', שלא תהא מתעטף בציצית ומניח תפילין והולך ומרמה את הבריות, ונמצאת נושא שם שמים לשקר.

¹⁵ במדבר כה, יג.

¹⁶ ראה שמות פרק כט.

¹⁷ ראה זבחים קא ע"ב. הטעם שלא נתכהן פינחס קודם מעשה זמרי ואף שהיה בנו של אלעזר הכהן, הוא משום שאלעזר עצמו לא נתכהן אלא כשנמשח בשמן המשחה בהקמת המשכן, ומכוח משיחה זו נתכהנו אלעזר והדורות שיבואו אחר המשיחה, ולא פינחס שנולד קודם המשיחה.

¹⁸ שבת מט ע"א.

¹⁹ ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ג.

²⁰ מאירי שבת מט ע"א.

ובירושלמי אמרו: חד בר נש חמא להדין חברא מוביל תפילין ברישיה. אפקיד גביה חד מודלא, בתר יומין תבעיה. אמר ליה: לית אנא ידע לך! אמר ליה: לא לדידך המנית אלא להלין דברישיך הימנית.

באותה שעה אמרו: תפלין צריכין גוף נקי כאלישע".

מי שמניח תפילין אף על פי שלא הגיע למדרגה הראויה, עלול להיתפס כ'רשע בצורת צדיק'. יום אחד עלול להתברר שהתפילין שעל ראשו הם רק תחפושת שמכסה על רשעותו.

בירושלמי מסופר על אדם שהיה 'מוביל' תפילין בראשו. כבר ממילות הפתיחה של הסיפור אפשר להבין מה היה היחס שלו לתפילין שעל ראשו, כאילו יש לו חברת הובלות שמובילה תפילין...

בא אדם שני והפקיד כסף אצל ה'מוביל', וכשבא לתבוע את פיקדונו, טען הלה כנגדו: לא היו דברים מעולם. שמע המפקיד את דברי ההכחשה ואמר: ריבוננו של עולם, הרי זה יהודי שהולך כל הזמן עם תפילין על הראש, אמנם אינני מכיר אותך, אבל האמנתי לו כי ראיתי את התפילין המהודרות שהיו מונחות על ראשו!

כשראו חכמים שיש רמאים שמשתמשים בתפילין בתור אצטלא שמכסה על פשעיהם, הנהיגו שלא ילך אדם עם תפילין כל היום, אלא אם כן זכה להגיע למדרגתו הרמה של אלישע בעל כנפים.

להיות נקי מהרהורים רעים וממחשבות רעות

הרב יששכר תמר²¹ בחיבורו הגדול על הירושלמי עומד על זהותו של 'אלישע בעל כנפים' ומסביר מה נדרש מאדם כדי להגיע למדרגה זו. הרב יששכר תמר היה תלמיד חכם מובהק ובמשך שנים רבות כיהן כחבר הרבנות הראשית בתל אביב. חיבורו על הירושלמי מונה שבעה כרכים ונקרא "עלי תמר", וכך נאמר שם²²:

"וכזה היתה גירסת רבי אהרן הכהן מלוניל בספרו 'אורחות חיים' (הלכות תפילין אות ג) וזו לשונו: כתב הר"ם (מהר"ם מרוטנבורג) נ"ע על הבחורים ששאלת שהם מהרהרים אפילו בשעת קריאת שמע - לא יניחו תפילין, ואפילו מי שאינו יכול לשמור נקביו אם לא בצער - אסור להניחן, וכל שכן שלא קלות ראש בתאוות נשים. ע"כ. וכן משמע נמי מהירושלמי שמפרש גוף נקי ממחשבה רעה וכו'.

ובערוך השולחן (סימן לח, טז) כתב: ולא מצאתי מאמר זה בירושלמי, ברם הרי לפי גירסת הירושלמי של חכמי פרוינציה מפורש כן, ואפילו לפי גירסא שלפנינו, שנשנה המאמר סתם: 'כל שאינו כאלישע בעל כנפיים לא ילבש תפילין' מבלי כל צורך לפרש, בניגוד להבבלי בשבת (מט ע"א) ששואל 'מאי טעמא', הרי זה מוכרח שפשוטו כמשמעו, שיהא אדם נקי מהרהורים רעים ומחשבות רעות.

ויש לדעת שהשם גוף יש לו שתי הוראות:

(א) גוף גשמי בניגוד לנשמה חלק אלקי ממעל.

²¹ הרב יששכר תמר (פולין-ירושלים), התרנ"ו-התשמ"ב - למד בישיבות בפולין ובגליציה, וכספרצה מלחמת העולם הראשונה עבר לגרמניה ואנגליה ושימש שם רב בכמה קהילות. בשנת התרצ"ג עלה ארצה, ושימש כרב בתל אביב. מילדותו חיבב את התלמוד הירושלמי, ובמשך השנים כתב עליו הערות ופירושים רבים, שהצטברו לפירוש מקיף בשם 'עלי תמר'. למעשה אין מדובר על פירוש רציף, אלא על לקט נרחב מאוד של הערות מכל הסוגים - למדניות, הלכתיות, היסטוריות, לשוניות וגם מחקריות, כסדר הדפים, על כל מסכתות הירושלמי. הכרך הראשון של "עלי תמר" יצא לאור בחייו בשנת התשל"ט, ושישה כרכים נוספים יצאו לאור אחרי פטירתו.

²² עלי תמר על הירושלמי, ברכות פ"ב, ה"ג.

(ב) גוף עניינו כשם מושאל לאדם, כמו בכמה מקומות: מצוות שבגופו ורוצה לומר מצוות שחייב אדם...".

ניתן להבין את המילה 'גוף' בשני אופנים: או שהכוונה היא לבשר האדם, כלומר על האדם להקפיד שבשרו יהיה נקי ללא פסולת בשעה שהוא מניח תפילין, או שהכוונה לאישיותו, שבשעה שהוא מניח תפילין עליו להיות נקי מהרהורים פסולים ומחשבות זרות. לאור זאת מסיים הרב תמר ואומר:

"ואמרו: כל שאינו כאלישע בעל כנפיים לא ילך תפילין, שכן לא מצינו שהצדיק אלישע זה היה אחד מהתנאים או מחכמי ישראל, אלא שיש להדגיש שאלישע זה היה תמים וישר וכולו אמת במסירות נפש, וכולו היה נקי מהרהורי עבירה של תאוה או של מזימות ועורמות לגנוב ממון חברו, ונקי מהרהורי עבירה של נקימה ונטירה, לשון הרע ורכילות וקנאה ושנאת חינם, אף שאינו נמנה על חכמי תורה, רק שהוא ישר בכל אלה ונקי משמץ חטאים וירא ה' במסירות נפש. כזה הוא כאלישע בעל כנפיים ויש לו ללבוש תפילין כל היום".

מנעו חכמים מצוה של תורה מפני הרמאים

בהמשך מבאר בעל ה"עלי תמר" את דברי הירושלמי "מפני מה לא החזיקו בה? מפני הרמאים", וזו לשונו:

"שכל רמאי לבש תפילין כל היום שיחשבו שהוא צדיק ופרוש, ובא הדבר לידי חילול השם, שחשבו ההמונים שהצדיקים רמאין הם חס ושלים, וכדי למנוע חילול השם לא החזיקו בה משום 'עת לעשות לה' אלא יחידי סגולה מחכמי הדור, ולא העיז אדם רגיל להדמות להם".

לפי הירושלמי יוצא דבר מופלא. חכמים החליטו למנוע מצוות עשה של תורה מכל בית ישראל, שלא יניח אדם מישראל תפילין כל היום, מפני הרמאים. עלולים להיות אנשים מקולקלים שיניחו תפילין אף על פי שמידותיהם מקולקלות, ומתוך כך יבואו אנשים לחשוב שכולם כאלה ח"ו. כדי למנוע חילול שם שמים, קבעו שרק יחידי סגולה ינהגו כך.

לא להיות בולט מידי

בספר שמואל עומדת חנה ומתפללת לפני ה' "וַנִּתְּתָהּ לְאַמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים"²³. מה זה 'זרע אנשים'? אומרים חז"ל²⁴: "לא ארוך ולא גוע, ולא קטן ולא אילם, ולא צחור ולא גיחור, ולא חכם ולא טיפש". חנה מבקשת שהילד שתזכה לו יהיה ממוצע, שלא יהיה בולט מידי. העולם צריך להתרגל למחשבה הזו ולשמור על הנורמאליות של החיים.

חסידות יתר היא פסולה ועלולה להביא לנפילה. בשנים האחרונות יש תופעה של חסידות יתר בנושא צניעות, יש נשים דתיות שהולכות עם רעלה, קוראים להן 'נשות השאלים'. לעניות דעתי צורת הלבוש החריגה הזו רק גורמת להתבוננות יתר. כשאדם מתנהג בצורה משונה כולם פתאום מסתכלים עליו, וזה עצמו חוסר צניעות, גם אם מדובר במלבושים שהם כאילו צנועים יותר.

גדולי ישראל בכל הדורות לא העמידו את עצמם במרכז החיים הישראליים, ניתן היה לדפוק בדלת כמעט אצל כל גדולי ישראל ולהתקבל בסבר פנים יפות בלי ראשי לשכה ושמשים.

²³ שמואל א' א, יא.

²⁴ ברכות לא ע"ב.

כאן מדובר על קלקול שורשי

זמרי בן סלוא היה אדם גדול, אבל הוא נכשל, גאוותו העבירה אותו על דעתו והביאה אותו לצאת נגד תורת ה'. לא מדובר כאן על נפילה יצרית חד פעמית, מדובר כאן על קלקול יסודי. כשאדם אוכל לפעמים יותר ממה שצריך, ניתן לומר שזה היצר, כשאדם ישן לפעמים יותר ממה שצריך, ניתן לומר שזה היצר, אבל כאן מדובר על קלקול שורשי, על נגע תרבותי שצריך לשרש אותו לפני שיהיה מאוחר.

מי שחושב שהוא גדול ממשה רבנו, ומקשה קושיות הלכתיות כדי לכסות על העולם המקולקל שבו הוא מצוי, אי אפשר לומר עליו שהוא נפל ביצרו. אדם שהוא באמת מלא בתורה, אם חלילה הוא נופל, אז הוא מזדרז לערוך וידוי, הוא מודה בכישלונו ומתפלל וצועק לפני ה' שימחל לו על עונו.

תפילין כל היום רק למי שעבד על מידותיו

מציאות של אנשים רמאים שמתמשים בתפילין כדי להראות צדיקות יתר, היא מציאות בלתי נסבלת שדורשת עקירה מן השורש, ולכן אומר הירושלמי, מוטב שאנשים יניחו תפילין רק בתפילת שחרית, ובלבד שלא תתפתח תרבות צינית שתשתמש בקדשי האומה כדי לכסות על קלקולים פנימיים. כדי להניח תפילין כל היום צריכה להיות עבודת המידות, צריך להגיע למדרגתו הרוחנית של אלישע בעל כנפיים.